

Medborgerskab i samfundsfagsundervisningen

De fire hjørner som dialogisk undervisning

HENRIK SMEDEGAARD LARSEN

Abstract

Denne artikel sætter fokus på, hvordan man i skolen kan sætte fokus på det demokratiske medborgerskab i en senmoderne tid. Målet er her, at lærerstuderende skal lære at invitere eleverne med til at reflektere over deres egne umiddelbare personlige værdier i forbindelse med forskellige typer fællesskaber. Elevernes umiddelbare udsagn: "Det føler jeg" anerkendes, samtidig med at det udfordres både samfundsfagligt og af klassekammeraternes bidrag i den fælles samtale.

Artiklen handler om, hvordan man i undervisningen i samfundsfag konkret kan skabe et dialogisk rum, hvor eleverne tager stilling til faglige og værdimæssige spørgsmål med både kroppen og med det talte sprog. Artiklen kombinerer to undervisningsmetoder, dialogisk undervisning og CL-øvelsen "de fire hjørner" med det formål at styrke den demokratiske samtale, det sker både ved at give eleverne bedre mulighed for at indgå i kvalificerede diskussioner og ved at skabe et klasserum, hvor alle inviteres til at deltage.

Vedkommende problemstillinger

Inden vi når frem til at kombinere de to metoder dialogisk undervisning og CL-øvelsen "de fire hjørner", er det vigtigt, at eleverne først er blevet præsenteret for et fagligt indhold, som belyses gennem, for eleverne, vedkommende problemstillinger.

I eksemplet her er emnet ”Mine forskellige identiteter”, og det bliver belyst ud fra problemstillinger, som består af fire forskellige spørgsmålstyper (Holm Larsen, 2014):

- *Viden- og dataspørgsmål*
- *Forklarings- og forståelsesspørgsmål*
- *Holdnings- og vurderingsspørgsmål*
- *Handlings- og løsningspørgsmål*

I dette eksempel kunne de fire spørgsmål, som er listet i taksonomisk orden, være:

Viden- og dataspørgsmål: Hvilke forskellige typer identiteter kender du?

Forklarings- og forståelsesspørgsmål: Hvad betyder ”forestillede fællesskaber?”

Holdnings- og vurderingsspørgsmål: Hvad interesserer dig mest, VM i fodbold/håndbold eller Champions League i fodbold/håndbold?

Handlings- og løsningspørgsmål: Hvordan kan vi nedbryde fordomme om hinanden?

Begrundelsen for at bygge undervisningen op omkring de forskellige spørgsmålstyper er at sikre, at undervisningen ikke bliver rent vidensformidling, men at den også bliver diskuterende og handlingsrettet. Samtidig hermed skal eleverne lære at skelne mellem de forskellige måder at spørge på, så de selv kan lave kvalificerede problemstillinger.

De identitetsspørgsmål, som eleverne bliver udfordret på, er blandt andet spørgsmål om deres egen/egne identitet(er) i forhold til især to livssyn, hvor ydre punkterne er ”verdensborger” og ”national-konservativ”. Til at folde begrebet verdensborger ud inddrages Peter Kemps syn herpå (Kemp, 2013) og til at folde det national-konservative syn ud inddrages amerikaneren Allan Blooms tanker herom (Hansen, 2004). De to syn kan suppleres med Amartya Sens tanker om, at vi alle har flere forskellige identiteter, for eksempel familiestatus, fritidsinteresser, ideologi, køn, nationalitet, religion og seksualitet (Jensen, 2007).

Holdnings- og vurderingsspørgsmålet om ”Hvad interesserer dig mest, VM i fodbold/håndbold eller Champions League i fodbold/håndbold?” er med for, at eleverne kan reflektere over betydningen af begrebet ”forestillede erindringsfællesskaber”, banker for eksempel fodboldhertet for fodboldlandsholdet – det danske, det tyrkiske, eller hvilken nation man nu føler sig knyttet til – eller er nationalfølelsen ikke afgørende, og er det i stedet en tilknytning til det, Maffesoli kalder neo-tribale fællesskaber (Bundsgaard, 2007), hvor identifikationen i stedet er kastet på en klub som Silkeborg IF, FC Barcelona eller Liverpool FC.

Kombination af to metoder

CL-øvelsen ”de fire hjørner” har mange samfundsfagslærere afprøvet i deres klasser. Selv om øvelsen er meget lærerstyret i modsætning til eksempelvis et projektarbejde, så har den også sine helt klare kvaliteter med hensyn til at give plads til, at eleverne får talt og diskuteret mere. I modsætning til eksempelvis en traditionel tavleundervisning, hvor læreren spørger ud i klassen og én elev kan svare ad gangen, så kan alle elever her indgå i en samtale samtidig. Det at eleverne skal rejse sig fra deres stol og gå hen i det hjørne, hvor deres synspunkt er repræsenteret, giver også lidt bevægelse. Selv om det ikke er den store fysiske udfordring for eleverne, så er det alligevel nok til, at deres opmærksomhed skærpes, da der sker noget andet, og ved at placere sig et bestemt sted tager de også stilling til en sag. Marianne Poulsen taler om at skabe erindringsspor hos eleverne: ”Hvis man til gengæld har oplevet noget ’særligt’ eller udført et særligt stykke påskønnet arbejde, hægter det sig i hukommelsen, og indholdet følger med. De to ting fæstner sig i erindringsspor, hvor de henviser til hinanden” (Sirikka 1999). Erindringsspor opstår altså ikke kun på grund af et spændende emne men også fordi der sker nogle brud i undervisningen. I dette tilfælde inviteres eleverne til både at bruge kroppen og det talte sprog, når de deltager i øvelsen ”de fire hjørner”. Ud over det, som vil blive uddybet nedenstående, så vil de forskellige typer samtaler, som indgår i øvelsen, forhåbentlig også skærpe elevernes engagement.

I dette eksempel med ”de fire hjørner” skal eleverne placere sig i det hjørne i klassen, hvor deres synspunkt/følelse er bedst repræ-

senteret. De må dog også gerne stille sig mellem to hjørner, for eksempel ”dansker” og ”skibonit” eller ”dansker” og ”europæer”.

Hvad føler du dig mest som:

- Verdensborger
- Europæer
- Dansker
- Skibonit (eller hvor du nu bor)

Når eleverne placerer sig ved et af hjørnerne eller imellem to hjørner, så tager de fysisk stilling med kroppen. I første omgang skal de ikke bruge det talte sprog, og de behøver heller ikke at forholde sig til deres samfundsfaglige kundskaber. Deres placering er blot udtryk for en følelse: ”Jeg føler mig som ...” Når eleverne har placeret sig efter, hvor de synes, de hører til, skal de to og to (de elever, som står tættest på hinanden går sammen) forklare hinanden, hvorfor de har valgt at placere sig der, hvor de nu står. Når eleverne har begrundet deres placering over for hinanden, spørger læreren en eller to elever fra hvert hjørne om, hvad deres begrundelser var for deres placeringer.

Indtil nu er denne lille seance afviklet som så mange andre øvelser med ”de fire hjørner”. Udfordringen nu er at kombinere ”de fire hjørner” med Olga Dysthes tanker om autentiske spørgsmål og at anerkende elevernes bidrag.

Dysthe lægger vægt på klassens flerstemmighed og ikke kun lærerens monolog: ”Flerstemmighed kræver, at forskellige synspunkter efterprøves i forhold til hinanden i et dialogisk klasserum, hvor ingen stemmer dominerer” (Dysthe, 2020). I eksemplet med ”de fire hjørner”-øvelsen vil Dysthes tanker kunne inddrages, når læreren spørger til begrundelserne for elevernes valgte placeringer. Læreren skal lytte opmærksomt, vise hver enkelt respekt, gentage vigtige pointer fra eleverne og gerne bygge videre på dem. (Dysthe, 2020) To eksempel herpå kunne være: ”Anders fortæller, at han føler sig mest som dansker, da han kun taler dansk.” ”Hvad tænker I andre om det?” og ”Line siger, at hun føler sig som en blanding af at være dansker og europæer, da hun synes, at danskere, tyskere og italienere stort set ligner hinanden. Er det noget, I andre kan genkende, at vi ligner hinanden, eller tænker I, at der er flere forskelle end ligheder?” I begge eksempler bliver elevernes udsagn gentaget,

og de bliver ikke bedømt som hverken rigtige eller forkerte. Anerkendelsen af at få gentaget sit eget udsagn og at andre bliver inviteret med til at forholde sig til det, kan give eleverne en oplevelse af værdsættelse og en tryghed i at deltage i diskussionen. I det sidste eksempel åbner læreren for, at hvis man har et andet syn, så kan man også byde ind. Der er naturligvis plads til at mene noget forskelligt, og som lærer må man heller ikke undertrykke de emner, som kan indeholde potentielle konflikter. Eleverne skal opleve, at det er okay og naturligt at være uenige, og at vi har forskellige interesser – men vi lytter naturligvis altid til, hvad den anden siger. I diskussionen er det også lærerens ansvar, at de faglige begreber, som har været en del af undervisningen, bliver en del af elevernes sprog, når de diskuterer. I dette eksempel kunne det for eksempel være: forestillede erindringsfællesskaber, gensidig afhængighed, globalisering, moderne samfund, nationalisme, neostammer, senmoderne, verdensborger etc. For eksempel kunne læreren spørge ind til: ”Vi har nu hørt, hvorfor I har placeret jer, hvor I har. Sidste gang talte vi om globalisering, som er et begreb, der blandt andet dækker over, at der er sket en øget udveksling af varer og kultur mellem verdens lande. Hvordan ser I på globaliseringen? Ser I det som noget godt eller som noget, vi skal bekymre os om?” Og efterfølgende kan spørgsmålet følges op med ”Hvordan passer din placering sammen med din holdning til globaliseringen?”

Når den fælles diskussion er afsluttet, kan læreren spørge: ”Efter den debat, vi har haft nu, er der måske nogle af jer, som vil placere jer i et andet hjørne?” Eleverne har nu mulighed for at placere sig et nyt sted. Hvis nogle elever har valgt et nyt sted at placere sig, får de mulighed for at fortælle hvorfor.

Til det videre arbejde

I denne artikel har jeg kun givet et eksempel på en øvelse med ”de fire hjørner” og inddragelse af Dysthes tanker om dialogisk undervisning. Hvis du har mod på det, kan du selv prøve, ud fra ovenstående, at tænke denne øvelse igennem:

Hvad er en dansker?

- En som er født i Danmark
- En, som taler dansk
- En, som stemmer til folketingsvalg
- En, som har et dansk pas

Konklusion

Denne artikel har haft fokus på, hvordan man rent praktisk kan arbejde med elevernes medborgerskab i skolen. Jeg vil ikke her gå ind i en dybere diskussion af de forskellige udlægninger, der er af begrebet medborgerskab – det gøres så fint af andre bidrag i dette nummer af Polis. I stedet vil jeg slutte af med at stille spørgsmålet: ”Medborgerskab i forhold til hvad?” Som læseren nok har gennemskuet, så er min forståelsesramme for medborgerskabsbegrebet normativt og har ikke kun fokus på det nationale; mit fokus er også lokalt, europæisk og endnu længere ud i den store verden. Vi skylder eleverne, at de selv på et oplyst grundlag og sammen med ligesindede får mulighed for i en fri debat at diskutere og reflektere over det senmodernes store spørgsmål om, hvem og hvad identificerer jeg mig med.

Den artikel, du lige har læst, er et resultat af nogle øvelser, som jeg har afprøvet med mine lærerstuderende i samfundsfag. At artiklen er skrevet til et undervisningsforløb for elever og ikke lærerstuderende, er netop for at få lærerstuderende og lærere til selv at prøve ovenstående idéer af og reflektere over dem. Måske kan forløbet bruges som beskrevet eller endnu bedre, måske kan man lade sig inspirere og selv udvikle et forløb med afsæt heri.

Litteratur

- Bundsgaard, Richard og Skov, Oliver. (2007). Maffesoli – Retraditionalisering og stammekrig. *Hooligan. I'm fuckin' lovin' it!* (s. 39-43). Columbus
- Dysthe, Olga m.fl. (Red.). (2020). Lærers betydning og rolle i dialogisk pædagogik – casestudie fra en præstationsorienteret skolevirkelighed. *Dialogisk pædagogik, kreativitet og læring*. (s. 143-175). Aarhus: Forlaget Klim
- Hansen, Camilla Nordstrøm og Gormsen, Ditte. (2013). Undervisningsideer med Cooperative Learning. *Historie & Samfundsfag* (nr. 4.) (s. 22-23). FALIHOS
- Holm-Larsen, Signe og Sverrild, Ulla (2014). Projektkompetencer – mål og midler i skolens projektarbejde (s. 42-43). Dafolo
- Jensen, Jesper Vind. (25. maj 2007) Vor tids gift. *Weekendavisen*, Sektion 1
- Kemp, Peter. (2013). Verdensborgeren. Pædagogisk og politisk ideal for det 21. århundrede. Hans Reitzels Forlag
- Ahonen, Sirkka m.fl. (Red.). (1999). Poulsen, Marianne. Dannelse af personlige erindringsspor. *Historiedidaktikk i Norden* 7 (s. 219-227). Trondheim: PLU
- Thorndal, Morten Hansen. (2004). Modernitetens politiske teoretikere. (s. 40-41 og 48-49). Kbh.: Columbus.